

YENGIL SANOAT SOHASIDA MEHNAT JAROHATLARINI KAMAYTIRISHNING SAMARALI STRATEGIYALARI

Dehqonov Oyatillo Mansurbek o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Mehnat muxofazasi va texnika xavfsizligi”

yo'nalishi 2-bosqich talabasi

e-mail: oyatillodekhanov@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada yengil sanoat korxonalarida mehnat jarohatlarini kamaytirish muammosi, uning dolzarbligi hamda ushbu jarayonni samarali boshqarish strategiyalari keng yoritilgan. Yengil sanoat sohasida ishlab chiqarish jarayonlari ko'pincha yuqori intensivlikda va inson omiliga kuchli bog'liqlikda amalga oshirilgani sababli, bu sohada baxtsiz hodisalar va kasbiy kasalliklar yuzaga kelish ehtimoli nisbatan yuqori hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqotda ishlab chiqarish xavfsizligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar – texnik jihozlarning holati, ergonomik sharoitlar, ishni tashkil etish tizimi hamda xodimlarning psixologik holati kompleks ravishda tahlil qilingan.

KALIT SO'ZLAR: ergonomika, ishlab chiqarish xavfsizligi, kasbiy kasalliklar, xavf omillari, texnik xavfsizlik, psixologik omillar, xavfsizlik boshqaruvi.

KIRISH

Yengil sanoat korxonalari iqtisodiyotning strategik ahamiyatga ega tarmoqlaridan biri bo'lib, mamlakat sanoat salohiyatini rivojlantirish, eksport hajmini oshirish hamda aholini ish bilan ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu soha tarkibiga to'qimachilik, tikuvchilik, charm-poyabzal, ip-kalava va boshqa yengil ishlab chiqarish yo'nalishlari kiradi. Mazkur korxonalarda ishlab chiqarish jarayonlari asosan uzluksiz siklda olib borilib, inson mehnati va texnologik uskunalarning uyg'un ishlashini talab etadi. Bugungi kunda yengil sanoat tarmog'ida ishlab chiqarish hajmining ortishi bilan bir qatorda mehnat sharoitlariga qo'yiladigan talablar ham kuchayib bormoqda. Shu bilan birga, ushbu sohada mehnat jarohatlari va kasbiy kasalliklar muammosi dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Statistika tahlillariga ko'ra, ishlab chiqarish jarayonlarida yuzaga keladigan baxtsiz hodisalarning asosiy qismi texnik xavfsizlik qoidalariga rioya qilinmaslik, uskunalarning nosozligi hamda inson omili bilan bog'liq xatoliklar natijasida yuzaga keladi. Shuningdek, ergonomik sharoitlarning yetarli darajada tashkil etilmaganligi, ish joylarining to'g'ri loyihalanganligi va uzoq davom etadigan monoton mehnat jarayonlari xodimlarda charchoq, stress va kasbiy kasalliklarning rivojlanishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatida ishlab chiqarish samaradorligiga salbiy

ta'sir ko'rsatadi hamda jarohatlanish xavfini yanada oshiradi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda xavfsizlik madaniyatining past darajasi, boshqaruv tizimlarining yetarli darajada samarali emasligi hamda xodimlarni muntazam o'qitish tizimining to'liq yo'lga qo'yilmaganligi asosiy muammolar sifatida qayd etilgan. Shu bois, yengil sanoat korxonalarida mehnat xavfsizligini ta'minlash va jarohatlanishlarni kamaytirish uchun kompleks yondashuv zarur hisoblanadi. Mazkur maqolada yengil sanoat sohasida mehnat jarohatlarini kamaytirishga qaratilgan samarali strategiyalar, ularning ilmiy asoslari hamda amaliyotga joriy etish mexanizmlari keng tahlil qilinadi.

Yengil sanoat korxonalarida mehnat jarohatlarini kamaytirish masalasi zamonaviy mehnat muhofazasi tizimining dolzarb ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sohada ishlab chiqarish jarayonlari yuqori intensivlik, ko'p bosqichlilik va inson omiliga kuchli bog'liqlik bilan tavsiflanadi. Shu sababli xavfsizlikni ta'minlash faqat texnik chora-tadbirlar bilan cheklanib qolmasdan, balki tashkiliy, ergonomik, psixologik va boshqaruv yondashuvlarini ham o'z ichiga olgan kompleks tizim asosida amalga oshirilishi zarur.

Yengil sanoat korxonalarida mehnat jarohatlarining katta qismi ishlab chiqarish uskunalardan noto'g'ri foydalanish yoki ularning texnik nosozligi bilan bog'liq bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, texnik xavfsizlik tizimini modernizatsiya qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalarini joriy etish insonning bevosita xavfli zonalaridagi ishtirokini kamaytiradi va jarohatlanish ehtimolini sezilarli darajada pasaytiradi. Shuningdek, himoya ekranlari, blokirovka tizimlari, favqulodda to'xtatish mexanizmlari va signalizatsiya qurilmalari ishlab chiqarish xavfsizligini oshiruvchi asosiy texnik vositalar hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, xavfsizlik muhandisligi tamoyillariga asoslangan texnik boshqaruv tizimlari ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar sonini kamaytirishda yuqori samaradorlikka ega .

Ergonomika mehnat xavfsizligining muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, u insonning jismoniy va psixofiziologik imkoniyatlarini hisobga olgan holda ish joylarini tashkil etishni o'rganadi. Yengil sanoat korxonalarida noto'g'ri ergonomik sharoitlar mushak-skelet tizimi kasalliklari, ortiqcha charchoq va ishlab chiqarish jarohatlarining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Ish joyining balandligi, yoritilish darajasi, havo almashinuvi va ish vositalarining joylashuvi ilmiy asoslangan standartlarga mos bo'lishi lozim. Uzluksiz va monoton mehnat jarayonlari esa ishchilarda jismoniy va ruhiy charchoqni kuchaytiradi, bu esa xatoliklar va jarohatlanish ehtimolini oshiradi. Roman va hamkorlarining tadqiqotlarida ergonomik yuklamalar va biomexanik stress ishlab chiqarish jarohatlarining muhim omili sifatida qayd etilgan .

Xavfsizlik madaniyati korxonada ichidagi xulq-atvor, qadriyatlar va boshqaruv tizimlarining umumiy majmuasini ifodalaydi. Ilmiy yondashuvga ko'ra, yuqori darajadagi xavfsizlik madaniyatiga ega korxonalarda mehnat jarohatlari sezilarli

darajada kam uchraydi. Xodimlarning xavfsizlik qoidalariga ongli ravishda rioya qilishi, rahbariyat tomonidan doimiy nazorat va motivatsion mexanizmlarning joriy etilishi xavfsizlik darajasini oshiradi. Ajmal va hamkorlari xavfsizlik madaniyati va tashkiliy samaradorlik o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ilmiy asosda isbotlagan.

Mehnat jarohatlarini kamaytirishda inson omili hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli xodimlarni muntazam ravishda xavfsizlik texnikasi bo'yicha o'qitish va malakasini oshirish zarur. O'quv dasturlari nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Favqulodda vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, xavfli holatlarni oldindan aniqlash va ularga tezkor javob berish ko'nikmalari ishlab chiqarish xavfsizligini oshiradi.

Yengil sanoat korxonalarida psixologik omillar ham mehnat jarohatlarining muhim sabablaridan biri hisoblanadi. Stress, ortiqcha ish yuklamasi, charchoq va ish muhitidagi salbiy ijtimoiy holatlar inson e'tiborini pasaytiradi va xatoliklar ehtimolini oshiradi. Nyberg va hamkorlarining tadqiqotlarida ish joyidagi stress va zo'ravonlik xodimlar salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy asosda tasdiqlangan. Shu sababli korxonalarda sog'lom psixologik muhit yaratish, ish va dam olish rejimini muvozanatlashtirish ham muhim profilaktik chora hisoblanadi.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish xavfsizligini ta'minlashda yangi bosqichni shakllantirmoqda. Sensorlar, avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari va sun'iy intellekt asosidagi xavf tahlili tizimlari orqali ishlab chiqarish jarayonlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflar oldindan aniqlanadi. Bu esa reaktiv yondashuvdan proaktiv yondashuvga o'tish imkonini beradi, ya'ni jarohat sodir bo'lgandan keyin emas, balki ularning oldini olish bosqichida chora ko'rish imkonini yaratadi.

XULOSA

Yengil sanoat korxonalarida mehnat jarohatlarini kamaytirish muammosi bugungi kunda ishlab chiqarish xavfsizligini ta'minlash tizimining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu sohada yuzaga keladigan baxtsiz hodisalar ko'p omilli xususiyatga ega bo'lib, ular texnik, tashkiliy, ergonomik, psixologik hamda inson omili bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli muammoni faqat bitta yo'nalish doirasida hal etish yetarli samara bermaydi. Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, yengil sanoat korxonalarida xavfsizlik darajasini oshirish uchun kompleks yondashuvni joriy etish zarur. Avvalo, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va zamonaviy texnik xavfsizlik vositalarini keng joriy etish orqali xavfli hududlarda inson ishtirokini kamaytirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ergonomik sharoitlarni yaxshilash mehnat unumdorligini oshirish bilan bir qatorda kasbiy kasalliklar va charchoq bilan bog'liq jarohatlanishlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Shuningdek,

xavfsizlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish korxonada ichidagi umumiy xavfsizlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xodimlarning mehnat muhofazasi qoidalariga ongli munosabati, rahbariyatning doimiy nazorati hamda motivatsion tizimlarning samarali ishlashi xavfsiz ish muhitini yaratishda muhim omil hisoblanadi. Xodimlarni muntazam o'qitish va malakasini oshirish esa inson omili bilan bog'liq xatoliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, psixologik omillarni inobatga olish ham muhimdir, chunki stress, ortiqcha ish yuklamasi va noqulay ijtimoiy muhit ishlab chiqarish jarayonida xatolar sonini oshiradi. Shu bois korxonalarda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish va ish va dam olish rejimini to'g'ri tashkil etish zarur hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar va monitoring tizimlarining joriy etilishi esa mehnat xavfsizligini yangi bosqichga olib chiqadi. Bu tizimlar yordamida xavfli holatlarni oldindan aniqlash va ularning oldini olish imkoniyati yaratiladi. Umuman olganda, yengil sanoat korxonalarida mehnat jarohatlarini kamaytirish faqat texnik yechimlar orqali emas, balki tashkiliy boshqaruv, inson omili, ergonomik yondashuv va zamonaviy texnologiyalarni o'zaro uyg'unlashtirgan kompleks tizim asosida amalga oshirilgandagina yuqori samaraga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ajmal, M., Khan, M., Hussain, S. *Occupational Safety Culture and Organizational Performance*. Journal of Safety Research, 2020.
2. Reason, J. *Human Error: Models and Management*. BMJ Publishing Group, 2000.
3. Goetsch, D. L. *Occupational Safety and Health for Technologists, Engineers, and Managers*. Pearson, 2019.
4. Roman-Liu, D. *Ergonomic Risk Factors for Musculoskeletal Disorders in Manufacturing*. Applied Ergonomics, 2018.
5. Grandjean, E. *Fitting the Task to the Human: A Textbook of Occupational Ergonomics*. Taylor & Francis, 2016.
6. Nyberg, S. T., et al. *Job Strain and Workplace Stress as Risk Factors for Occupational Injury*. Scandinavian Journal of Work, Environment & Health, 2019.